

Kształtowanie polityki kulturalnej w Europie dla wolnych i demokratycznych społeczeństw

*Raport z konsultacji ekspertów Trójkąta
Weimarskiego oraz Brief Polityczny*

Głosy uczestników i uczestniczek:

*Uczyni lokalność swoim centrum. Centrum jest wszędzie tam, gdzie odpowiedzialność za całość
jest współdzielona.*

*Demokracja wymaga ciągłej performatywności oraz gotowości, by od czasu do czasu
zrezygnować z przywilejów.*

*Prawda nie zawsze leży pośrodku. Czasem trzeba mieć odwagę, pozostać stanowczym, spojrzeć
trzeźwo i powiedzieć, po której stronie naprawdę leży prawda.*

Kontekst

W czasach wielu nakładających się kryzysów, zmieniającej się dynamiki Wschód–Zachód oraz coraz bardziej zróżnicowanych perspektyw, zarówno w Europie, jak i poza nią, narasta potrzeba szerszej partycypacji. Rosną potrzeby w zakresie bezpieczeństwa zjednoczonej Europy, jednocześnie nasilają się działania podważające ideę europejską i wartości demokratyczne poprzez siły wzmagające polaryzację, które pogłębiają fragmentację kontynentu. Polaryzacja i radykalizacja przyspieszają, a skrajne politycznie środowiska zdobywają coraz większe poparcie elektoratu. Skrajnie prawicowe partie populistyczne nie są już zjawiskiem marginalnym, zyskują wpływy, tworząc sieci współpracy w Europie i globalnie. Jednocześnie utrwała się generowane przez grupy, wykluczające postrzeganie kultury, co rodzi zasadnicze pytania: Czy sektor kultury może wzmacniać europejskie demokracje? Jak odbudować szeroki konsensus wokół wspólnego zbioru wartości demokratycznych w Europie? Jakie zaniedbania sektora kultury należy stwierdzić? Jak na nowo sformułować i wzmocnić narracje o otwartej Europie? Jaką rolę mogą odgrywać praktyki kulturalne i artystyczne? W jaki sposób ich przestrzenie, rozumiane jako „trzecie miejsca”, mogą ułatwiać sensowny dialog i negocjowanie różnic wśród społeczeństwa?

Wnioski: Obecne wyzwania dla kultury w Europie

Uczestnicy warsztatów zidentyfikowali kilka kluczowych wyzwań:

- Podstawowe pojęcia projektu europejskiego, takie jak demokracja i wolność artystyczna, są różnie rozumiane i praktykowane. Ich znaczenia zależą od kontekstów lokalnych, krajowych i europejskich. Postępująca indywidualizacja dyskursów krajowych czyni wspólną europejską przestrzeń kulturową projektem „kruchym”. Pojęcia te bywają przejmowane i wykorzystywane przez siły antydemokratyczne, co utrudnia debatę o kulturze jako dobru publicznym.
- Uczestnicy zauważyli, że historyczne strefy konfliktów były zbyt często zaniedbywane. Wskazali na konstruktywne napięcie między orientacją transnarodową a lokalnym zakorzenieniem i poczuciem przynależności. Demokracje muszą być broniące na poziomie krajowym. Zbyt często jednak napięcie to rozwiązywane jest w sposób zawężający poprzez wykluczanie i polaryzację. Aktywnie praktykowane obywatelstwo europejskie w relacjach między obywatelami jest niezbędne, ale idea europejska musi być zakorzeniona i doceniana w kontekstach krajowych. Rządy narodowe na poziomie UE często nie odzwierciedlają pełnej różnorodności swoich regionów.
- Sfera kultury często znajduje się w centrum konfliktów politycznych i jest coraz silniej poddawana wpływom politycznym. Jej niezależność pozostaje ściśle związana ze źródłami i strukturą finansowania. W wielu regionach brakuje trwałej infrastruktury kulturalnej, zdolnej równoważyć nadmierne tendencje nacjonalistyczne ideami liberalnymi i pluralistycznymi.
- Uczestnicy podkreślili konieczność przeciwdziałania dalszej fragmentacji Europy, zwalczania dyskursów ekstremistycznych i antydemokratycznych oraz wzmacniania zdolności Unii Europejskiej do mediacji i regulacji. Wobec braku szybkich rozwiązań działania powinny obejmować strategię krótko-, średnio- i długoterminowe.

Rekomendacje dla polityki kulturalnej na poziomie lokalnym, krajowym i europejskim

Poziom lokalny: co mogą robić instytucje i społeczności

- Przełamywać społeczne „bańki”, łagodzić niepewność i stwarzać sposobność dla doświadczania współpracy. Budować miejsca, w których możliwa jest demokratyczna wymiana, także ta trudna, polegająca na konfrontacji różnych perspektyw. Kontynuować konstruktywne zaangażowanie ponad podziałami, zachowując umiar i otwartość.
- Strategicznie łączyć się z partnerami w innych częściach Europy oraz regionach kraju. Dzielić się wiedzą i praktykami wzmacniającymi odporność demokracji.
- Wspólnie analizować własne doświadczenia i przyczyny obecnych przemian, oraz zastanawiać się nad różnymi sposobami reagowania na nie w konkretnych lokalnych realiach.
- Działać niezależnie od bieżącej agendy rządowej. Umacniać wzajemne wsparcie, zwłaszcza tam, gdzie instytucje lub osoby doświadczają politycznie motywowanych cięć finansowych.
- Wykorzystywać ramy prawne w obszarze kultury oraz struktury, gremia i procesy praworządności, aby prowadzić pluralistyczną debatę, nie wciągając jej w logikę sporu partyjnego.
- Aktywnie wykorzystywać media społecznościowe do promowania liberalnych i demokratycznych idei.
- Budować wzajemne zaufanie. Selektywne zaufanie jest nietrwałe, instytucje muszą ufać obywatelom, jeśli same chcą być obdarzane zaufaniem.
- Przesuwać akcent z uniwersalnych narracji na lokalnie zakorzenione historie i praktyki. Zamiast różnice usuwać, należy je uwzględniać i poddawać refleksji.

Poziom krajowy: co należy chronić

- Wzmacniać aktywności na rzecz przeciwdziałania dezinformacji oraz przeciw ingerencjom wewnętrznym i zewnętrznym. Inwestować w sztukę i edukację kulturalną, aby rozwijać empatię, myślenie krytyczne i zdolność doceniania różnorodności.
- Zapewniać uczestnictwo w kulturze różnych grup społecznych w skali całego kraju. Włączać społeczeństwo obywatelskie i oddolne procesy do ram instytucjonalnych oraz angażować artystów w procesy decyzyjne.
- Uznawać krajowe i regionalne różnice zakorzenione w odmiennych historiach kulturalnych.
- Wspierać szerokie koalicje przeciwko nieliberalnym sojuszom i wspólnie bronić wolności artystycznej.
- Chronić finansowanie kultury przed manipulacją polityczną. Tworzyć trwałe, partycypacyjne modele finansowania z udziałem społeczeństwa obywatelskiego i sektora kultury. Odchodzić od krótkoterminowych projektów na rzecz długoterminowych zobowiązań.

- Zaprzestać cięć w budżetach w sektorze kultury. Uczestnictwo w kulturze musi być dostępne dla wszystkich. Kultura nie jest luksusem, lecz koniecznością społeczną. Kultura dzięki swojej zdolności wzmacniania spójności społecznej oraz umożliwiania ludziom zdobywania umiejętności potrzebnych do radzenia sobie z różnicami musi być uznana za element bezpieczeństwa narodowego.
- Włączać obszary wiejskie w rozwój kulturalny kraju. Uwzględnić je w długoterminowym planowaniu w obszarach artystycznym i kulturalnym, zapewniając im równą reprezentację w demokratycznym rozwoju kulturalnym.

Poziom Unii Europejskiej: gdzie zaangażowanie UE jest niezbędne

- Pogłębiać partnerstwa w obszarze kultury i współpracę europejską.
- Wzmacniać społeczeństwo obywatelskie i demokratyczne obywatelstwo, uznając sztukę i kulturę za kluczowy element demokracji europejskiej oraz strategii bezpieczeństwa wewnętrznego UE.
- Zwiększać wiarygodność polityczną UE poprzez konsekwentne podejmowanie wyzwań we wszystkich krajach i regionach Europy.
- Utworzyć fundusz solidarnościowy (głosowany większością głosów) dla instytucji kulturalnych działających pod rządami nieliberalnymi, zapewniając szybkie i dostępne wsparcie.
- Ułatwiać samorządom dostęp do finansowania współpracy transnarodowej i programów sieciowych, aby wzmacniać lokalnych aktorów. Powiązać finansowanie ze strategiami rozwoju regionalnego i spójności społecznej.
- Podtrzymywać zasady demokratyczne oparte na prawach w obszarze kultury oraz strukturach i procesach praworządności.
- Rozważyć uznanie kultury za osiemnasty Cel Zrównoważonego Rozwoju, aby podkreślić jej globalne znaczenie.
- Uznawać różnorodność interpretacji wartości europejskich oraz zapewniać stałe procesy dialogu, negocjacji i objaśniania ich znaczeń.
- Jasno komunikować sukcesy UE, jednocześnie odpowiadając na obawy i potrzeby obywateli, aby ich frustracje nie były wykorzystywane przez siły destrukcyjne.

Stopka redakcyjna

Niniejszy Policy Brief jest wynikiem warsztatów prowadzonych zgodnie z regułą Chatham House, z udziałem dwudziestu praktyków i badaczy z siedmiu europejskich krajów, ze szczególnym uwzględnieniem Trójkąta Weimarskiego. Warsztaty odbyły się w dniach 12 i 13 czerwca 2025 roku w Fundacji Genshagen w Niemczech, z inicjatywy i przy wsparciu Instytutu Zagranicznych Stosunków Kulturalnych (ifa), Fundacji Genshagen oraz Uniwersytetu w Hildesheim.

Autorzy: Elodie Bordat-Chauvin, Julius Heinicke, Dominika Kasprowicz, Susanne Keuchel, Odila Triebel

Przedstawione opinie są poglądami autorów i nie muszą odzwierciedlać stanowiska ifa ani innych instytucji finansujących i publikujących.

Wydawca:

ifa – Institut für Auslandsbeziehungen e. V. / ifa – Instytut Zagranicznych Stosunków Kulturalnych
Charlottenplatz 17
70173 Stuttgart
Skrytka pocztowa 10 24 63, D-70020 Stuttgart
info@ifa.de
<http://www.ifa.de>

© ifa 2025

Redakcja:

ifa, Dialogue and Research “Culture and Foreign Policy”

Przekład:

Zbigniew Rose

Licencja:

Creative Commons Uznanie autorstwa – Na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowa (CC BY 4.0)

<https://doi.org/10.17901/1594>